

לגעת בעבר

נכסי התרבות ושמירת העתיקות חשובים מאינטרסים דלניים

בתום 7 שנים של מאבק בערכאות משפטיות, דחה בית המשפט את הכוונה לבנות שכונה באתר עתיקות הנמצא מול חוף האקוודוקט מצפון לעיר העתיקה בקיסריה בשווי מיליונים רבים של שקלים, וקיבל את עמדת רשות העתיקות כי העתיקות הן נכס תרבותי חשוב ויש לשמור עליהן

בית המשפט המחוזי בירושלים דחה בתאריך 13/12/2012 את ערעורן של קרן קיסריה אדמונד בנימין דה רוטשילד והחברה לפיתוח קיסריה נגד החלטת מנהל רשות העתיקות שלא לתת אישור לתכנית מפורטת לבניית שכונה למגורים מול חוף האקוודוקט בקיסריה. בכך, הגיע לקיצו מאבק ממושך בן כשבע שנים.

מנהל רשות העתיקות נסמך על ארבע חוות דעת של אנשי מקצוע, שקבעו כי אישור התכנית המפורטת יביא לנזק חסר תקנה לשרידים הקדומים, במקום המהווה את אחד האתרים הארכיאולוגיים החשובים בארץ, וכן יגרום לפגיעה במורשת התרבותית של מדינת ישראל באופן שלא יאפשר שמירה על המרקם התכנוני של קיסריה הקדומה כמקשה אחת. בית המשפט דחה את טענת המערערות, כי החלטת המנהל נגעה בחוסר סבירות קיצוני וכי שגתה ועדת הערר הפועלת לפי חוק העתיקות, שהשאירה את החלטת המנהל על כנה. המערערות טענו כי יוחסה חשיבות רבה לממצאים שאינם בעלי חשיבות. בנוסף הן טענו, כי החלטת המנהל פוגעת באופן בלתי מידתי בזכות הקניין, היות שמשמעות ההחלטה הינה נטילת היכולת לעשות בזכויות המקרקעין כל שימוש

ממשי. בית המשפט דחה את טענת העותרות וקבע שמנהל הרשות לא פסל אפשרות של פיתוח תיירותי של המקום, ולפיכך אין מדובר בהפקעה.

בית המשפט נעזר בפסיקות קודמות לפיהן יש חשיבות רבה לשרידים העתיקים של ההיסטוריה האנושית שחיייתה ויצרה באזור לאורך אלפי שנים (בג"ץ 8497/04, 17.6.09), וחשיבות לאינטרס הציבורי של חשיפת צפונות העבר כחלק מרכזי במחקר הארכיאולוגי, שתורם להבנתנו את תולדות הארץ והעם היהודי כמו מאורעות היסטוריים רחבים יותר (בג"ץ 1308/08 29.9.09).

עו"ד רדואן בדחי, היועמ"ש של רשות העתיקות, מסר כי מדובר בתקדים משפטי חשוב ביותר, שכן לראשונה קובע בית המשפט כי בהתנגשות בין ערכים חשובים של פיתוח הארץ ושמירת נכסי התרבות ועתיקות הארץ, ידו של האחרון היא על העליונה. החלטה זו של בית המשפט אף מאפשרת לרשות העתיקות להשפיע על תהליכי התכנון כאשר מדובר באתר עתיקות: ביהמ"ש אימץ את העמדה לפיה מעורבות רשות העתיקות כבר בשלבי התכנון באתרי עתיקות "תסיר מכשול בפני עיור" ותחסוך הוצאת כספים וזמן מיותר מהיזמים בשלב מאוחר יותר. הפסיקה מעניקה בידי רשות העתיקות כלים משפטיים חשובים, כדי לפעול למניעת פגיעה בעתיקות הארץ ובנכסי התרבות החשובים שלה.

זוהי פסיקה תקדימית המציבה את מדינת ישראל בשורה אחת עם המדינות המגנות על נכסי התרבות שלהן ועתיקותיהן. למידע ולהסבר על פסק הדין ולקראתו

שונות

פעילות
חינוכיתתצוגות
ארכיאולוגיותמינהל
שימורחפירות
ארכיאולוגיות

חפירות ארכיאולוגיות

מקדש ומצבור נדיר של כלי פולחן מתקופת המקרא נחשפו בתל מוצא

הממצאים, המתוארכים לראשית ימי המלוכה, ובהם - בין השאר, צלמיות חרס של גברים ושל סוסים, מהווים עדות נדירה לפולחן בסביבות ירושלים של ראשית תקופת המלוכה. הממצאים נחשפו בחפירה של רשות העתיקות לפני עבודות לביצוע כביש 1 החדש ע"י חברת נתיבי ישראל

בחפירה הנוכחית נחשפו עדויות המוסיפות נופך נוסף להבנת האתר. לדברי הארכיאולוגים אייריך, ד"ר חלאילה וקיסילביץ, "בחפירה הנוכחית נחשף חלק ממבנה גדול - מראשית ימי המלוכה (תקופת הברזל 2 א'). קירות המבנה מסיביים ובתכניתו משולב פתח כניסה רחב הפונה למזרח, כמסורת בניית המקדשים במזרח הקדום: קרני השמש המפציעות במזרח, מאירות ראשונה את החפץ המונח בתוך המקדש פנימה, המסמל את הנוכחות האלוהית בו. בחצר המקדש נחשף מבנה מרובע, ככל הנראה מזבח, ובקרבתו התגלה מצבור של כלי פולחן. מכלול כלים זה כולל כלי חרס בעלי אופי פולחני, בהם שברי קובעות (קערות על בסיס גבוה ששימשו בטקסי פולחן), כני פולחן מעוטרים, ומספר צלמיות חרס משני סוגים: הראשון, ראשי צלמיות זעירות בדמות אדם (צלמיות אנתרופומורפיות) שלהן כיסוי ראש שטוח ושיער מתולתל; השני - צלמיות של בעלי חיים (זאומורפיות) - בעיקר של בהמות רתומות". החופרים מדגישים, כי "מציאתו של המבנה הפולחני על מכלול כלי הפולחן שנתגלו בו, ובמיוחד ההשפעה החופית הניכרת בצלמיות האנתרופומורפיות, דורשים עדיין מחקר מעמיק".

הפולחן בתחומי ממלכת יהודה מתועד במחקר הארכיאולוגי בעיקר מתוך שפע של צלמיות חרס וכלי פולחן אחרים, שהתגלו באתרים רבים בארץ - בדרך כלל כחלק מפולחן ביתי, אך רק באתרים בודדים בני התקופה התגלו שרידים של במות ומקדשים שבהם התקיימו טקסי הפולחן. לדברי מנהלי החפירה, "הממצא שנחשף כעת בתל מוצא מהווה עדות ארכיאולוגית נדירה לקיומם של מקדשים ומתחמי פולחן בממלכת יהודה בכלל ובסביבתה של ירושלים בפרט, טרם כינון של הרפורמות הפולחניות ברחבי הממלכה בשלהי תקופת המלוכה (בימייהם של

עדויות נדירות לאופי חיי הדת והפולחן מראשית ימי ממלכת יהודה נחשפו לאחרונה בתל מוצא שממערב לירושלים. בחפירות שעורכת רשות העתיקות בימים אלה באתר הארכיאולוגי תל מוצא לפני עבודות לביצוע כביש 1 החדש משער הגיא אל ירושלים ע"י חברת "נתיבי ישראל" (מע"צ לשעבר), נחשפו מבנה פולחני (מקדש) ומצבור של כלי פולחן בני כ-2,750 שנה.

לדברי אנה אייריך, ד"ר חמודי חלאילה ושועה קיסילביץ, מנהלי החפירה מטעם רשות העתיקות, "המבנה הפולחני בתל מוצא הינו ממצא יוצא דופן ובולט על רקע היעדרם הכמעט מוחלט של מבני פולחן בני התקופה ביהודה בתקופת קיומו של בית המקדש הראשון. ייחודו של המבנה בולט אף יותר בשל קירבתו לבירה ירושלים, המשמשת כמרכז הפולחני המרכזי של הממלכה באותה עת". לדברי החוקרים, "בין השאר, נמצאו במקום צלמיות חרס של גברים, האחד מזוקן, שפשרם עדיין אינו ידוע".

תל מוצא וסביבתה ידועים כאזור בעל חשיבות ארכיאולוגית ראשונה במעלה. בעבר נחשפו באתר שרידים רבים השייכים לתקופות שונות. במהלך שנות התשעים ותחילת שנות האלפיים האתר נחפר כחלק מתכנון התוואי החדש של כביש מס' 1. חופרי האתר אז הציעו מחדש לזהות את המקום עם היישוב המקראי 'מצָה', המוזכר בספר יהושע - עיר בנחלת שבט בנימין על גבול יהודה (יהושע יח: כו). הצעה זו התבססה, בין היתר, על חשיפתם של ממצאים שהדגישו את חשיבותו של האתר במערכת המנהל של ממלכת יהודה בימי הבית הראשון. בין היתר, נחשפו במקום בניין ציבורי, מבנה מחסנים גדול ומספר רב של ממגורות. לטענתם, האתר שימש כמחסן התבואה של ירושלים, והוא נוהל על ידי פקידות רמת דרג.

חפירות ארכיאולוגיות

* צילום אוויר חברת Skyview, באדיבות רשות העתיקות; צילום ממצאים: קלרה עמית, רשות העתיקות

מינהל שימור

האם אנו ערוכים להתמודדות עם השלכות רעידת אדמה על נכסי מורשת התרבות שלנו?

סדנה בינלאומית ביוזמת רשות העתיקות

רעידת אדמה ואת הצורך בהיערכות מוקדמת. זאת, כדי למזער נזקים לנכסי המורשת ולשפר את יכולתנו לתת מענה הולם בשעת האמת. יתרה מזאת, קידום תחזוקה מונעת באתרים עשויה אף להקטין את הפגיעה בחיי אדם.

מפת סיכונים לנכסי מורשת התרבות, אותה מקדמת רשות העתיקות בשיתוף עם המכון הגיאולוגי ובתמיכת ועדת ההיגוי הבין משרדית לרעידות אדמה, היא צעד חשוב בהיערכות למקרה של הרס הצפוי מרעידת אדמה. זו תאפשר, כך אנו מקווים, תגובה הולמת בשעת הצורך. לימוד הנושא וכאמור, המודעות לצורך בהגנה על נכסי מורשת התרבות שלנו, גם מפני רעידות אדמה העלולות לפקוד את אזרנו, עומד היום על סדר יומה של רשות העתיקות.

כותב: מיכאל כהן, מינהל השימור, רשות העתיקות

פרטים נוספים על הסדנה באתר רשות העתיקות: http://www.iaa-conservation.org.il/article_item_heb.asp?id=141&subject_id=1

פרטים נוספים על פרויקט ניקר: <http://www.niker.eu/objectives>

"רעידת האדמה שהתחוללה באקווילה ב-2009 פגעה גם במבנים היסטוריים. מתברר כי מבנים אשר טופלו באופן שאינו מתאים, כלומר, שאינו בגישה של שימור טכנולוגיית הבנייה המסורתית, ו"חוזקו" בבטון, לא רק ניזוקו קשה אלא אף התמוטטו". ציטוט זה מדבריו של פרופ' קלאודיו מודנה, ראש הפקולטה להנדסה באוניברסיטת פדובה (איטליה) מבהירים את שידוע זמן רב לאנשי המקצוע: בתים היסטוריים שנבנו בטכנולוגיות מסורתיות מתנהגים באופן שונה ממבנים מודרניים ולפיכך "טיפול" בטכנולוגיות מודרניות בהם עלול להחמיר את פגיעותם.

פרויקט NIKER של האיחוד האירופי, עסק בשלוש השנים האחרונות בחקר הגורמים לפגיעותם של מבנים היסטוריים ובבחינה של אפשרויות שימוש בטכניקות הערכה משופרות ובטכנולוגיות חדשות לשיפור יכולת העמידה של נכסי מורשת בנויה ברעידות אדמה. לרגל סיום הפרויקט ארחה רשות העתיקות סדנה בינלאומית בהשתתפות מומחים מהשורה הראשונה בעולם. בפרויקט שנמשך שלוש שנים השתתפו מספר מדינות ובהן איטליה, ישראל, יוון, גרמניה, פורטוגל, מרוקו, מצרים ועוד, וכמו כן, חברות פרטיות.

בסדנה הוצגו סיכומי מחקר ומסקנות מקצועיות המציעות, בין היתר, פתרונות הנדסיים בגישה משמרת להתמודדות עם רעידות אדמה.

הסדנה התקיימה בתאריכים 16-17 בדצמבר, במקווה ישראל, באירוח של המועצה לשימור אתרי מורשת ובעכו, באירוח של מרכז השימור הבין לאומי ע"ש העיר רומא. בסדנה השתתפו שבעה מומחים, מאיטליה, ספרד, פורטוגל, יוון, צ'כיה ותורכיה וכ-80 אנשי מקצוע מישראל. שגריר איטליה בישראל והקונסול היווני כבדו את האירוע בנוכחותם.

זוהי הסדנה הבינלאומית השנייה שהתקיימה בישראל בנושא זה. אחת ממטרות הסדנה היא להעלות את המודעות לאיום הנשקף לאתרי המורשת במקרה של

תצוגות ארכיאולוגיות

תצוגה חדשה נפתחה בקיבוץ עברון בגליל המערבי

תצוגה חדשה - "ימי קדם בעברון", נפתחה לאחרונה לקהל הרחב בקיבוץ עברון שבגליל המערבי. התצוגה הוקמה ע"י חברי הקיבוץ בשיתוף עם רשות העתיקות

הרומית המאוחרת והביזנטית. בתצוגה פריטים אדריכליים, חלקי בתי בד, מכתשים ואגנים.

אוצרות: רותי גושן, איילת גרובר – רשות העתיקות
מעצב התצוגה הפנימית: בעז קידר

* צילומים: יולי שורץ, רשות העתיקות

התצוגה, שהוקמה בשיתוף עם רשות העתיקות, חושפת לראשונה לקהל הרחב פריטים ארכיאולוגיים רבים אשר במשך עשרות שנים היו מאוחסנים במחסני הקיבוץ. התצוגה החדשה - "ימי קדם בעברון", חושפת לראשונה לקהל הרחב פריטים ארכיאולוגיים רבים אשר במשך עשרות שנים היו מאוחסנים במחסני הקיבוץ.

מאז שהקיבוץ עלה לקרקע בשנת 1945 נחשפו באדמותיו החקלאיות אתרים ארכיאולוגיים רבים, המעידים על התיישבות רצופה של האדם במקום החל מהתקופות הפרהיסטוריות. הממצאים הראשונים נחשפו תחילה באופן אקראי ע"י חברי הקיבוץ, תוך כדי חריש בשדות.

הממצאים הקדומים ביותר שנתגלו, מתוארכים למליון שנה לפני זמננו. אחד האתרים שזכה לשם "עברון מחצבה" הוא האתר הפרהיסטורי הקדום ביותר מבין אלו המוכרים היום במישור החוף.

בתצוגה, אשר מסודרת על-פי אתרים ובסדר כרונולוגי מהמוקדם למאוחר, יוכל המבקר להתרשם מהממצא העשיר אשר טופח במהלך השנים ע"י קומץ חברי קיבוץ "משוגעים לדבר", ובראשם רפי ברקן ואמנון ברקן. אולם הכניסה מוקדש לתקופה הפרהיסטורית בה האדם התקיים מציד ולקט. לצד כלי אבן שונים מוצגים שרידי בעלי חיים, כגון חט שלם של פיל קדמון מלפני כמליון שנה, וכן שיניים ושברי עצמות של פיל, היפופוטם ובקר בר. בהמשך מוצגים ממצאים המייצגים את ראשית החקלאות והעיור וכלי שחיקה, להבי מגל, פלכי טויה, משקולות נול ועוד. צלמית נשית דמוית כינור מייצגת את הפן הדתי – אמנית של אנשי התקופה.

האולם האחרון מוקדש לתקופות ההלניסטית, רומית וביזנטית. מתוך שפע ממצאי הלוואי למת שנחשפו במערות הקבורה בקיבוץ מוצגים מגוון כלי זכוכית, חרוזים, נרות שמן, פסלוני ברונזה, משקולות.

בגן המוזיאון מוצגים פריטי אבן ששימשו בחיי היומיום בארץ ישראל בעת העתיקה, בעיקר בתעשיית שמן הזית – מענפי הייצור המרכזיים בחקלאות הקדומה של ארץ-ישראל. בעברון נמצאו עדויות רבות ליישוב בתקופות

פעילות חינוכית

"בנעלי הארכיאולוג" - חפירות תמנע בחנוכה

* צילומים: אורית אפללו, רשות העתיקות

במהלך חג החנוכה הפעילו המרכזים הארכיאולוגיים-חינוכיים של רשות העתיקות ברחבי הארץ סדנאות לילדים בנושא "אור ומאור" – פעילות חווייתית ללא תשלום או בתשלום סמלי. הפעילות חשפה את המשתתפים לעולם הממצאים העשיר שנתגלה בחפירות ארכיאולוגיות, המשיכות לתקופת החשמונאים. הפעילויות התקיימו ב הוד השרון, בנתניה, אור עקיבא, בנימינה, עומר ובפארק תמנע.

רשות העתיקות הזמינה את הציבור הרחב להשתתף בחפירות ארכיאולוגיות שניהלה במהלך חג החנוכה בפארק תמנע.

המשתתפים בחפירות לקחו חלק פעיל בחשיפת העבר של תמנע, ובפענוח הסודות הצפונים באדמה. את החפירות ניהלו ד"ר טלי גיני וצוות מדריכים ארכיאולוגים מהמרכז הארכיאולוגי - חינוכי של מרחב דרום: אורית אפללו, אילנית אזולאי, וולדיק ליפשיץ ונופר קהלני. וכן מתנדבים: שירלי בן-דב, ליאור בן-חור ורות אלונים. לצוות החופרים הצטרפו משפחות מטיילים שהגיעו מרחבי הארץ ממודיעין, מירושלים, מצור הדסה, מרמת השרון ואף מנהריה.

הפעילות חשפה את המשתתפים לעולם שלם של ממצאים ארכיאולוגיים ומורשת מקומית. החפירות התמקדו באתר העתיקות הקרוי "אתר 2", בסמוך לאתר הפטריה של תמנע. באתר העתיקות תמנע נתגלו בעבר עקבות התכת נחושת, שנכרתה במכרות הסמוכים. הפקת הנחושת נעשתה בתקופת הברונזה המאוחרת (המאות ה-12–13 לפנה"ס) באמצעות כורי נחושת, שמוצאם משבטים מקומיים. אלה, נוהלו על ידי מפקחים ממצרים הפרעונית.

במהלך החפירה נתגלו אגני אבן לריסוק, חומר גלם, סיגים רבים המעידים על ההתכה ונחתיכות פחם, חתיכות נחושת קטנות, צדפים, חרוזים ועצמות. כפי הנראה שטח החפירה שימש לריסוק הסלעים והכנתם לקראת ההתכה. כמו כן נתגלו כלי חרס מגוונים: כלי חרס מצוירים מקורייה, אתר שטרם נחפר בצפון ערב הסעודית, כלי חרס כנעניים ומצריים. השוני בין כלי החרס מעיד על מכלול תרבויות שהגיעו לתמנע ועסקו בהפקת הנחושת.

לצד החפירה הקימה רשות העתיקות מתחם לסדנאות יצירה והפעלה הקשורות לחג החנוכה: הכנת נרות חרס, פכים, קערות והפקת שמן זית.

שונות

המגילות הגנוזות - עכשיו בנגיעת מסך

* לרגל 65 שנה לגילוי מגילות מדבר יהודה, רשות העתיקות ו-Google השיקו את 'הספרייה המקוונת של מגילות מדבר יהודה ע"ש ליאון לוי' באתר החדש www.deadseascrolls.org.il. הציבור מוזמן לחוות את האוסף שבו למעלה מ-5,000 תצלומים של קטעי מגילות, לחקור אותו ולצפות בו מהבית באיכות שלא נראתה כמוה עד היום. [למידע נוסף](#)

הודעות לעיתונות

* [ד"ש מהחשמונאים בשכונת קריית יובל שבירושלים](#)

* [תרומה נדיבה במיוחד מקרו דן דוד להקמת בניין בקריה הלאומית לארכיאולוגיה שמקימה רשות העתיקות בירושלים](#)

* [נחשפה באר מים נדירה, מהקדומות שנתגלו בעולם: שימשה את החקלאים הראשונים של עמק יזרעאל](#)

כנסים וימי עיון

* [כנס מרחב דרום המשותף לרשות העתיקות ולחוג לארכיאולוגיה באוניברסיטת בן גוריון בנגב: היבטים אתיים בארכיאולוגיה של ארץ ישראל \(10/1/2013\)](#)

מידע למתנדבים

* רשות העתיקות מודעת לרצון הקיים אצל רבים מהארץ ומחו"ל לקחת חלק במפעלי החפירות והשימור המתקיימים ברחבי הארץ לאורך כל חודשי השנה. הרשות מאפשרת למתעניינים להתנדב בפרויקטים שהיא מקיימת, במטרה לחבר את הציבור באופן מעשי למורשת התרבותית של הארץ. [למידע על המתנדבים](#)

שונות

אוגדן עם תעתיק ממגילת בראשית

* לרכישה הדפס דיגיטאפי על נייר אומנותי באיכות מוזיאלית של מגילת בראשית פרק א', פס' 1-11. ההדפס מובא בתוך אוגדן הכולל תעתיק של קטע המגילה, והסבר באנגלית. את ההדפס ניתן להשאיר בתוך האוגדן או להוציא ולמסגר. למידע נוסף ולרכישה: חנה ארז 02-6204611; hannah@israntique.org.il

מומלץ גם לחפש אותנו בפייסבוק "רשות העתיקות- לגעת בעבר". ובערוץ היוטיוב ולהתעדכן באופן שוטף בנעשה ברשות העתיקות, לראות תמונות מפעילויות ומחפירות ולקבל עדכונים על פעילויות מתוכננות.

עריכה והפקה מירב שי תכנים אורית אפללו, יולי שוורץ, מיכאל כהן, מירב שי, עו"ד רדואן בדחי

עריכה גרפית ערן צירמן תודות יעל פורמן-נעמן, ענבל בצלאל-פיסצקי

